

А. О. Григоренко,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ І ПРОЦЕДУРА УХВАЛЕННЯ ПІЛОТНОГО РІШЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СУДОМ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Національний авіаційний університет
проспект Космонавта Комарова, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: gaostpu@gmail.com

Мета: провести характеристику пілотних рішень Європейського суду з прав людини і дослідити наслідки цих рішень у справах щодо України з урахуванням їх впливу на внесення змін у чинне законодавство. **Методи дослідження:** порівняльно-правового аналізу, системного аналізу, теоретико-правового моделювання, пізнавально-аналітичний, системи збору даних та ін. **Результати:** автор доходить висновку, що пілотне рішення Європейського суду з прав людини зобов'язує Українську державу вносити зміни у своє законодавство. Основними аспектами законодавчих змін є відновлення порушених прав людини і, як наслідок, відшкодування державою нанесених збитків у грошовій формі. **Обговорення:** обґрунтована необхідність урахування пілотних рішень Європейського суду з прав людини при розробці проектів законів України та інших нормативно-правових актів.

Ключові слова: Європейський Суд з прав людини; права людини; пілотне рішення; Регламент Суду; гарантії держави.

Постановка проблеми та її актуальність. У процесі свого становлення як Європейської держави Україна потребує ефективної роботи щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Рішення у справах щодо України захищають порушені права особи, зокрема, встановлюють обов'язок держави у виплаті грошової компенсації за рахунок державного бюджету.

Важливу роль серед рішень ЄСПЛ відіграють пілотні рішення. Ухвалення таких рішень направлене на подолання системних проблем на національному рівні, що, у свою чергу, зобов'язує Україну прискорити виплату коштів за заподіяння шкоди окремій особі або групі осіб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На даний момент питання процедури ухвалення пілотного рішення у практиці ЄСПЛ досліджені недостатньо з точки зору застосування таких рішень у правовій системі України. Однією з небагатьох фундаментальних праць у цій сфері, з урахуванням тематики даного дослідження,

слід назвати роботу Т. Дудаш [1]. Цією авторкою розглянуті питання ухвалення таких рішень як форми діяльності ЄСПЛ. Питання загальної практики процедури ухвалення пілотних рішень наведені у роботі вчених Н. Войнич і Г. Дикова [2]. Проте сам механізм виконання Україною пілотного рішення, ухваленого ЄСПЛ, не досліджувався. За таких підстав виникає необхідність у аналізі прийнятих рішень у справах щодо України та надання оцінки стосовно їх практичної реалізації, яка виражається у внесенні змін до чинного законодавства.

Проблема своєчасного реагування державних інститутів України на процес розроблення і прийняття нормативно-правових актів, направлених на захист прав та інтересів громадян України, неодноразово піднімалася на сесії Парламентської Асамблеї Ради Європи і досі залишається актуальною.

Мета статті. Дослідження проблем ухвалення ЄСПЛ пілотних рішень у справах щодо України, стан їх виконання та вплив на внесення

змін до чинного законодавства складає основне завдання цієї публікації.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на те, що процедурі ухвалення пілотного рішення ЄСПЛ присвячена окрема резолюція Комітету Міністрів Ради Європи [3], а згодом ця процедура кодифікована у ст. 61 Регламенту ЄСПЛ від 31 березня 2011 р. [4], поняття пілотного рішення досі не отримало чіткого визначення. Аналізуючи інформаційні документи, розміщені на офіційному сайті ЄСПЛ, можна розмежувати пілотні рішення у широкому і вузькому розумінні [5].

Пілотними рішеннями ЄСПЛ у широкому розумінні слід вважати рішення суду у окремих справах чи справах, в яких у *мотивувальній частині* застосовується ст. 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. (далі – Конвенція) [6], тобто зазначається природа структурної чи системної проблеми, що призводить до порушень Конвенції, та вид заходів, які слід застосовувати державі для усунення такої проблеми. Стосовно України слід взяти за приклад рішення ЄСПЛ у справах «Харук та інші проти України» від 22.07.2012 [7], «Олександр Волков проти України» від 09.01.2013 [8]. Цими рішеннями ЄСПЛ рекомендував Україні вжити необхідних заходів для вирішення проблеми невиконання рішень національних судів, ухвалених на користь заявників, зокрема, запровадити ефективні засоби юридичного захисту або поєднати такі засоби з метою забезпечення адекватного та достатнього відшкодування збитків заявникам за невиконання або несвоєчасне виконання рішень національних судів відповідно до принципів Конвенції. Такі рішення отримали назву квазіпілотних у спеціальних дослідженнях [9].

Пілотні рішення ЄСПЛ у вузькому розумінні є результатом застосування так званої процедури «*pilot procedure*» [1, с. 109]. У *резолютивній частині* таких рішень обов'язково зазначається природа структурної чи системної проблеми, що призводить до порушень Конвенції, та заходів, які слід застосувати державі-відповідачу для усунення такої проблеми. Щодо України – це поки лише рішення ЄСПЛ у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» від

15.10.2009, у якому зазначено, що «Суд дійшов також висновку, що правова система України не надає ефективного засобу юридичного захисту, як цього вимагає стаття 13 Конвенції, спроможного запобігти затримкам у виконанні судових рішень або забезпечити відшкодування шкоди, завданої такими затримками» [10].

Як доречно вважає Т. Дудаш, слід відмежовувати від пілотних і квазіпілотних рішень так звані *рішення «третього рівня»*, у яких була встановлена системна чи структурна проблема, однак відсутнє очевидне застосування процедури ухвалення пілотного рішення чи ст. 46 Конвенції [1, с. 110].

Як приклад слід взяти рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21.04.2011 [11], у якому ЄСПЛ вказав на відсутність в Україні ефективних правових засобів, які давали б змогу реалізувати право потерпілого від незаконного арешту на виплату визначеної суми відшкодування моральної шкоди.

У цій науковій статті розглядається процедура ухвалення пілотного рішення, мета якого полягає у тому, щоб: 1) допомогти державам-учасникам Конвенції подолати системні або структурні проблеми на національному рівні; 2) зробити більш дієвим процес відшкодування завданої порушенням Конвенції шкоди окремим особам чи групам осіб; 3) розвантажити ЄСПЛ для посилення ефективності його роботи шляхом зменшення кількості подібних справ, які потребують детального розгляду [5].

Слід зазначити, що процедура ухвалення пілотного рішення вперше була застосована у рішенні ЄСПЛ у справі «Броньовський проти Польщі» від 22.06.2004 [12]. Вона передбачає декілька етапів і розпочинається з виявлення структурних проблем правової системи, які покладені в основу повторних порушень Конвенції у певній державі (ЄСПЛ вивчає і аналізує заяви, які надходять до нього з приводу одного питання та обирає одну чи декілька пріоритетних для вирішення). Погоджуючись із думкою окремих експертів, які зазначають, що відбір справи чи справ для застосування пілотної процедури не є до кінця зрозумілим і зумовлений низкою факторів практичного, політичного та юридичного характеру, слід дійти висновку, що ймовірний

ступінь співпраці з ЄСПЛ з боку держави-відповідача є визначальним фактором.

Як зазначалося, кодифікація процедури ухвалення пілотного рішення була закріплена у ст. 61 Регламенту ЄСПЛ, яка набула чинності 31 березня 2011 р. [4]. У результаті цієї кодифікації було дещо розширене коло порушень, які підлягали усуненню шляхом пілотної процедури. Такі порушення можуть бути не лише вже констатовані в силу наявності великої кількості заяв, але й потенційними. Згідно зі ст. 61 Регламенту ЄСПЛ, останній розпочинає процедуру пілотного рішення, якщо з обставин справи впливає наявність структурних чи системних проблем, які спричинила або можуть спричинити звернення з подібними заявами.

Перш ніж застосувати процедуру ухвалення пілотного рішення, ЄСПЛ консулюється зі сторонами (заявниками, державою-відповідачем, третіми сторонами) стосовно того, чи заява впливає з дисфункції та чи доцільно розглядати її за пілотною процедурою. Пілотна процедура може ініціюватися або ЄСПЛ, або однією зі сторін чи обома сторонами. Відповідно до ст. 41 Регламенту ЄСПЛ заява, щодо якої вирішено застосувати процедуру пілотного рішення, розглядається як пріоритетна [4]. У пілотному рішенні ЄСПЛ виявляє: 1) природу встановленої структурної чи системної проблеми; 2) вид заходів для її усунення, які слід вжити державі-відповідачу на національному рівні в силу резолютивних положень рішення ЄСПЛ; 3) у резолютивній частині ЄСПЛ може конкретизувати строк, наданий для вжиття заходів, беручи до уваги природу заходів та можливість швидкого вирішення проблеми на національному рівні.

Науковці Н. Войич і Г. Дикова визначають дві категорії справ, щодо яких може бути застосована пілотна процедура: 1) справи, що стосуються «єдиної події великого масштабу» та 2) справи, які впливають зі структурної (системної) дисфункції у державі [2, с. 102].

Проте, на наш погляд, очевидно цей поділ не є обґрунтованим. Адже у всіх без винятку пілотних справах ЄСПЛ має встановити структурну та/чи системну проблему, незалежно від того,

чи вона впливає з єдиної події великого масштабу, чи з дисфункції правової системи.

Таким чином, ухвалюючи пілотне рішення, ЄСПЛ може відкласти вирішення питання про справедливу компенсацію в цілому чи частково для вжиття державою заходів, зазначених у пілотному рішенні. Якщо це можливо, ЄСПЛ може зупинити розгляд усіх подібних заяв для надання можливості вжиття заходів, зазначених у резолютивній частині пілотного рішення. ЄСПЛ інформує заявників про зупинення та про подальший хід їхньої справи.

Необхідно окремо зазначити, що при застосуванні пілотної процедури не включена можливість дружнього врегулювання, яке не виключає виконання заходів загального характеру та відшкодування шкоди всім потенційним заявникам. Якщо держава не виконає вимог резолютивної частини пілотного рішення, ЄСПЛ поновлює розгляд справ із питання, що викладене у пілотному рішенні, й ухвалює рішення по суті цих справ. Про пілотне рішення, а також про будь-яке рішення, у якому ЄСПЛ інформує про наявність структурної чи системної проблеми держави, повідомляються Комітет Міністрів Ради Європи, Парламентська Асамблея Ради Європи, Генеральний Секретар Ради Європи, Комісар з прав людини. Інформація про початок, процедуру та виконання пілотного рішення публікується на офіційному сайті ЄСПЛ.

Окрім того, постає логічне питання щодо ефективності пілотних рішень ЄСПЛ. Як зазначено в 11-му річному звіті Комітету Міністрів Ради Європи за 2017 рік, «ефективність рішень Суду прямо залежить від виконання цих рішень» [13], а отже, від їх впливу на правову систему певної держави. Стосовно України ЄСПЛ сім разів застосовував пілотні рішення, з яких формально виконано шість. Невиконаним залишається згадуване пілотне рішення у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» від 15.10.2009. У цьому рішенні ЄСПЛ зауважив саме на невиконання Україною рішень суду, в яких держава Україна виступала боржником в особі тих чи інших державних органів або підприємств. Україну було зобов'язано запровадити ефективний засіб юридичного захисту, який би забезпечив адекватний та достатній захист від

невиконання або затримки у виконанні рішень національного суду, за виконання якого вона несе відповідальність відповідно до принципів, встановлених практикою ЄСПЛ.

Для виконання цього рішення Україні був наданий рік, а потім ще півроку. За цей час Міністерством юстиції України був розроблений відповідний проект закону, який був внесений до Верховної Ради України Кабінетом Міністрів України. Отже, 5 червня 2012 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про гарантії держави щодо виконання рішень суду», який встановив гарантії держави щодо виконання судових рішень про стягнення коштів та зобов'язання вчинити певні дії щодо майна, боржником за яким є державний орган (державне підприємство) [14].

Окрім того, на виконання пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення Закону України «Про гарантії держави щодо виконання рішень суду» від 5 червня 2012 р. Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 440 «Про затвердження Порядку погашення заборгованості за рішеннями суду, виконання яких гарантується державою» від 3 вересня 2014 р.

Таким чином, ЄСПЛ виконав свою функцію відповідно до ст. 19 Конвенції. Зокрема, він визначив системний недолік як порушення Конвенції і надав вказівки щодо загальних заходів, які слід прийняти відповідно до ст. 46 Конвенції для задовільного виконання судового рішення, з тим щоб забезпечити юридичний захист та відшкодування шкоди всім потерпілим, минулим, теперішнім і майбутнім в результаті виявленого системного порушення.

Справа «Юрій Миколайович Іванов проти України» від 15.10.2009 та всі подібні справи, що розглядаються в ЄСПЛ, а також будь-які подібні майбутні справи, які будуть розглядатися ЄСПЛ, є невід'ємною частиною процесу виконання пілотного рішення. Вирішення цих справ, включаючи окремі процедури з відшкодування, обов'язково повинні охоплюватися загальними заходами виконання, які повинні бути запроваджені Україною під наглядом Комітету Міністрів Ради Європи. Отже, всі подібні випадки підлягають вирішенню у процесі виконання і вони повинні бути повідомлені Комітету Міністрів у

якості органу, який за механізмом Конвенції несе відповідальність щодо нагляду за відшкодуванням та відновленням справедливості для всіх потерпілих від системної проблеми, виявленої у пілотному рішенні.

Висновки. Процедура ухвалення пілотного рішення ЄСПЛ становить безсумнівний інтерес для юридичної науки. По-перше, це самостійний вид рішень Суду, які виносяться в рамках особливої правової процедури. По-друге, це унікальне міжнародно-правове явище. По-третє, комплексне вивчення питань, пов'язаних з пілотними рішеннями, дозволить збагатити знання про ЄСПЛ в цілому.

Необхідність ухвалення пілотного рішення є відображенням проблем, із якими зустрічається ЄСПЛ при здійсненні правосуддя. Актуальність таких рішень для України полягає в усуненні законодавчих прогалин з метою виконання положень Конвенції про захист прав і основоположних свобод.

Література

1. Дудаш Т.І. Практика Європейського Суду з прав людини: навч. посіб. Т. І. 3-тє вид., стереотип. Київ: Алерта, 2016. 488 с.
2. Вайич Н., Диков Г. Пилотные постановления и групповые иски: что делать с систематическими нарушениями прав человека. *Сравнительное конституционное образование*. 2012. № 5(90). С. 99-110.
3. Resolution Res (2004) 3 of the Cpmmittee of Ministers on judgments revealing an underlying systemic problem (adopted by the Committee of Ministers on 12 May, 2004, at its 114th Session). URL: <http://wed.coe.int/ViewDoc.jsp?id= 743257&Lang= fr>.
4. Регламент Європейського Суду з прав людини від 01 лист. 2003 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/980_067
5. Factsheet – Pilot judgments. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Pilot_judgments_ENG.pdf
6. Конвенція про захист прав та основоположних свобод від 04 лист. 1950 р., зі змінами та доповненнями, внесеними Протоколом № 11 та Протоколом № 14. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
7. Рішення Європейського Суду з прав людини. Справа «Харук та інші проти України». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_799

8. Рішення Європейського Суду з прав людини. Справа «Олександр Волков проти України» URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947

9. Реагирование на систематические нарушения прав человека: анализ «пилотных решений» Европейского Суда по правам человека и их воздействия на национальные правовые системы. URL: http://ehracmos.memo.ru/files/RU-Pilot_judgment_seminar_summary.pdf

10. Рішення Європейського Суду з прав людини. Справа «Юрій Миколайович Іванов проти України». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479

11. Рішення Європейського Суду з прав людини. Справа «Нечипорук і Йонкало проти України». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683

12. Рішення Європейського Суду з прав людини. Справа «Броньовський проти Польщі». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/SO1119?an=1>

13. Supervision of the execution of judgments and decisions of the European Court of Human Rights. 11th Annual Report of the Committee of Ministers 2017. URL: <https://rm.coe.int/annual-report-2017/16807af92b>

14. Про гарантії держави щодо виконання рішень суду: Закон України від 05 черв. 2012 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4901_17

References

1. Dudash T.I. *Praktyka Jevropejs'kogo Sudu z prav ljudy ny: navch. posib.* T. I. 3-tje vyd., stereotyp. Kyi'v: Alerta, 2016. 488 s.

2. Vajich N., Dikov G. Pilotnye postanovlenija i gruppovyje iski: chto delat' s sistematiceskimi narushenijami prav cheloveka. *Sravnitel'noe konstitucionnoe obrazovanie.* 2012. № 5(90). S. 99-110.

3. Resolution Res (2004) 3 of the Committee of Ministers on judgments revealing an underlying systemic problem (adopted by the Committee of Ministers on 12 May, 2004, at its 114th Session). URL: <http://wed.coe.int/ViewDoc.jsp?id=743257 & Lang=fr>.

4. Reglament Jevropejs'kogo Sudu z prav ljudy ny vid 01 lyst. 2003 r. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/980_067

5. Factsheet – Pilot judgments. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Pilot_judgments_ENG.pdf

6. Konvencija pro zahyst prav ta osnovopolozhnyh svobod vid 04 lyst. 1950 r., zi zminamy ta dopovnennjamy, vnesenymy Protokolom № 11 ta Protokolom № 14. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

7. Rishennja Jevropejs'kogo Sudu z prav ljudy ny. Sправа «Haruk ta inshi proty Ukrai'ny». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_799

8. Rishennja Jevropejs'kogo Sudu z prav ljudy ny. Sправа «Oleksandr Volkov proty Ukrai'ny» URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947

9. Reagirovanie na sistematicheskie narushenija prav cheloveka: analiz «pilotnyh reshenij» Evropejskogo Suda po pravam cheloveka i ih vozdejstvija na nacional'nye pravovye sistemy. URL: http://ehracmos.memo.ru/files/RU-Pilot_judgment_seminar_summary.pdf

10. Rishennja Jevropejs'kogo Sudu z prav ljudy ny. Sправа «Jurij Mykolajovych Ivanov proty Ukrai'ny». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479

11. Rishennja Jevropejs'kogo Sudu z prav ljudy ny. Sправа «Nechyporuk i Jonkalo proty Ukrai'ny». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683

12. Rishennja Jevropejs'kogo Sudu z prav ljudy ny. Sправа «Bron'ovs'kyj proty Pol'shhi». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/SO1119?an=1>

13. Supervision of the execution of judgments and decisions of the European Court of Human Rights. 11th Annual Report of the Committee of Ministers 2017. URL: <https://rm.coe.int/annual-report-2017/16807af92b>

14. Pro garantii' derzhavy shhodo vykonannja rishen' sudu: Zakon Ukrai'ny vid 05 cherv. 2012 r. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4901_17

A. Hryhorenko

PECULIARITIES AND PROCEDURE FOR PILOT DECISION OF EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

National Aviation University
Kosmonavta Komarova Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mail: gaostpu@gmail.com

*As the title implies the article describes pilot decisions of the European Court of Human Rights and relevance pilot decisions for the Ukrainian legislation. In the process of emergence as a European state, Ukraine needs effective enforcement decisions of the European Court of Human Rights. The decisions of European Court in lawsuits against Ukraine protect human rights. By the court decision Ukraine is obliged to pay monetary compensation. The pilot decisions of European Court of Human Rights play an important role. The pilot decisions aimed at improving Ukrainian legislation and will oblige Ukraine state to pay money to a person for the damage done. Moreover, executing a pilot decision, Ukraine passed the law «On the state guarantees regarding the enforcement of court decisions» of 05 June 2012. This law establishes state guarantees for the implementation of court decisions on the recovery of funds from the debtor. The debtor is a state agency. So Ukraine complied the provisions of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The Cabinet of Ministers of Ukraine adopted the resolution № 440 «On approval of debt repayment by court decisions, and enforcement of which is guaranteed by the state» of 03 September 2014. **Purpose:** to carry out a comprehensive description of the pilot decisions of the European Court of Human Rights. Investigate the legal regime of pilot decisions adopted by the European Court of Human Rights in lawsuits against Ukraine and evaluate their impact on amendments to current legislation. **Research methods:** used methods of analysis, comparison and synthesis, theoretical and legal modeling, cognitive-analytical and data collection systems. **The results:** obtained the conclusion that the pilot decision of the European Court of Human Rights requires the Ukrainian state to make changes to Ukrainian legislation. **Discussion:** the necessity of developing law project to legislation of Ukraine having regard decisions of the European Court of Human Rights. Moreover, there is a need to develop new draft legal acts of Ukrainian legislation.*

Keywords: European Court of Human Rights; human rights; pilot decision; Rules of Court; government guarantees to enforcement of court decisions.